

NEGYEDIDŐSZAKI SZTRATOTÍPUSAINK MOLLUSCA FAUNÁJA KISLÁNG

KROLOPP ENDRE

A Magyar Rétegtani Bizottság megalakulásakor elsőrendű feladatául tűzte ki rétegtani egységeink korszerű vizsgálatát. Ennek a feladatnak része sztratotípusaink modern szemléletű őslénytani vizsgálata, illetve újravizsgálata. Ezt a célt kívánja szolgálni az a tervezett közleménysorozat, amely a magyarországi negyedidőszaki sztratotípusok malakológiai vizsgálatainak eredményeit foglalja össze és a gyűjteményi dokumentációs anyagot rögzíti. Jelen dolgozat a kislángi sztratotípus-lelőhely Mollusca faunáját ismerteti.

A Fejér megyei Kisláng D-i végén, a házak közötti kavicsgödörökből a 30-as évek közepén a székesfehérvári, majd később a veszprémi múzeumba került ősgerinces leletek alapján 1950-ben REMÉNYI K. A. és DEDINSZKY J. végzett őslénytani ásatást. 1952-ben REMÉNYI, majd KADIĆ O., 1953-ban KADIĆ folytatta a lelőhely feltárását. A rétegtani viszonyokat és az őslénytani anyag feldolgozásának eredményeit — REMÉNYI előzetes jelentését (1954) követően — KRETZOI M. ismertette (1954). A lelőhelyről előkerült fauna alapján később KRETZOI az alsó-pleisztocénnek új rétegtani egységét (Kislángi faunaszakasz = Kislángium; KRETZOI 1969) írta le.

A két említett közlemény a kutatás történetét és a lelőhely rétegtani viszonyait részletesen tárgyalja. Ezért itt csak emlékeztetek arra, hogy a leletek — KRETZOI közleménye alapján 103 állatfaj maradványai — jellegzetes folyóvízi üledéksorból származnak. Ez az üledéksor homokrétegekkel váltakozó kavicsrétegekből és közéjük zárt agyaglenesékből áll.

A kislángi lelőhelyről a csontmaradványok mellett puhatestű anyag is előkerült. Az 1950-ben gyűjtött anyagot REMÉNYI határozta meg és értékelte Soós L. útmutatása, illetve revíziója alapján. Az 1953-as gyűjtés esigait Soós határozta meg. A két anyag egyesített faunalistája KRETZOI közleménye szerint a következő:

Theodorus danubialis (PFEIFFER)
Valvata (Borysthenia) naticina MENKE
Valvata (Valvata) cristata MÜLLER
Valvata (Cincinna) trouessarti (BRUSINA)
Valvata sp. ind.
Viviparus semseyi (HALAVÁTS)
Viviparus cf. *cyrtomaphorus* (BRUSINA)
Lithoglyphus naticoides PFEIFFER
Bithynia leachi troscheli PARTSCH
Tylopoma cf. *ovulum* (NEUMAYR)
Tylopoma böckhi (HALAVÁTS)
Tylopoma sp. indet.
Fagotia acicularis (FÉRUSSAC)
Fagotia esperi (FÉRUSSAC)

Melanopsis aff. sp. inhom. BRUSINA
Melanopsis sp. indet.
Planorbarius corneus (LINNÉ)
Gyraulus albus (MÜLLER)
Succinea cf. *pfeifferi* (ROSSMÄSSLER)
Pupilla muscorum (LINNÉ)
Vallonia enniensis GREDLER
Chondrula tridens (MÜLLER)
Limax (s. l.) sp. indet.
Helicella (*Helicopsis*) *hungarica* SOÓS et WAGNER
Helicella sp. indet.
Monachoides sp. aff. *incarnata* (MÜLLER)
Arianta arbustorum (LINNÉ)
Unio pictorum balatonicus KÜSTER
Anodonta cf. *cygnea* (LINNÉ)
Pisidium (*Eupisidium*) *amnicum* (MÜLLER)
Pisidium (*Eupisidium*) *supinum* SCHMIDT
Pisidium (*Eupisidium*) *henslowianum* (SHEPPARD)
Pisidium (*Eupisidium*) *subtruncatum* MALM
Pisidium sp. ind.

A kislángi Mollusca anyag — csaknem hiánytalanul — ma is megvan az Intézet dokumentációs gyűjteményében. A kvartermalakovológiai anyag általános revíziója során kitént, hogy a meghatározásokat több esetben helyesíteni kell. A részletes revíziót a következő szempontok indokolták:

1. A Mollusca anyag feldolgozásakor alsó-pleisztocén faunánk gyakorlatilag ismeretlen volt. Ezért Soós a töredékes, sok esetben igen rossz megtartású héjak egy részét csak nemzetségre határozta meg. Az azóta eltelt idő alatt egybegyűlt nagy tömegű alsó-pleisztocén Mollusca anyag feldolgozása nyomán lehetővé vált a töredékek pontosabb meghatározása is. Több, tévesen „levantei” vagy pannon alakkal azonosított fajról pedig kiderült, hogy azok alsó-pleisztocén faunánk jellegzetes képviselői.

2. Miután a lelőhely a kislángi faunaszakasz (= biozóna) sztratotípusává vált, természetes követelmény, hogy Mollusca faunája is a korszerű taxonómiai és nomenklatúrai követelményeknek megfelelő módon legyen feldolgozva.

3. A lelőhelyen újabb gyűjtésre nincs mód, a sztratotípus Mollusca faunáját tehát a korábban begyűjtött anyag képviseli.

A fenti indokok alapján elvégzett revízió néhány fontosabb eredménye a következőkben foglalható össze:

A pliocén alakokkal azonosított csigák mind negyedidőszaki fajoknak bizonyultak. Így a *Valvata trouessarti* fajt a névcédula szerint már maga Soós is a *V. piscinalis*-ra helyesítette. A *Viviparus semseyi* nagy valószínűséggel a *V. böckhi* nagytermetű példányaival azonosítható, ugyanígy a *Viviparus* cf. *cyrtomaphorus* a *V. acerosus* deformált példánya, illetve töredéke. A két *Melanopsis* faj egyedei *Fagotia acicularis*-nak, illetve *F. esperi*-nek bizonyultak.

A fauna leggyakoribb fáját *Tylopoma* cf. *oculum*-nak határozta Soós, megjegyezve, hogy némileg eltér a faj eredeti példányaiktól. Ezt az alakot az idős pleisztocén üledékeinkből azóta sok helyről előkerült *Neumayria crassitesta* kihalt fajjal lehetett azonosítani.

A kislángi Theodoxus anyag azt az alsó- és idősebb középső-pleisztocén képződményeinkben gyakori alakot képviseli, amelyet egyelőre a *Th. prevostianus* alakkörébe tartozónak tekintek. Ennek a fajnak példányai azonban részben a *Th. danubialis* hélyegeit is magukon viselik, így esetleg a két faj őseről

van szó (KROLOPP 1973a). Hasonló módon az alsó-pleisztocén Fagotiák egy részén a *F. acicularis* és *F. esperi* bélyegei keverednek, valószínűleg a két faj szétválása előtti állapotot rögzítve (KROLOPP 1977). Ilyen példányok a kislángi anyagban is előfordulnak.

A *Valvata piscinalis* fajhoz sorolt csigák között akad néhány, amely a kőröshegyi lelőhelyen találtakkal egyezik meg és így esetleg a *V. goldfussiana* rokonságába tartozik (KRETZOI – KROLOPP 1977).

A szárazföldi fajok száma csökkent, mivel az *Arianta arbustorum*-nak határozott héjtöredék Viviparusnak (*V. cf. böckhi*), a *Succinea cf. pfeifferi* pedig *Radix peregra*-nak bizonyult.

A nagyobb csigahéjak belsejéből kiiszapolt anyagból a korábbi faunához képest új faj is előkerült (*Stagnicola palustris*).

A revidéált kislángi Mollusca anyag taxonális és példányszám-adatai a következők:

- Unio pictorum* (LINNÉ) 1 db
- Anodonta cf. cygnea* (LINNÉ)*
- Pisidium amnicum* (MÜLLER) 3 db
- Pisidium clessini* NEUMAYR 5 db
- Pisidium supinum* A. SCHMIDT 3 db
- Pisidium henslowianum* (SHEPPARD) 1 db
- Pisidium subtruncatum* MALM 1 db
- Pisidium* sp. indet. 2 db
- Theodoxus prevostianus* (C. PFEIFFER) 5 db + töredékek
- Valvata cristata* (MÜLLER) 1 db
- Valvata piscinalis* (MÜLLER) 16 db
- Valvata naticina* MENKE 16 db
- Valvata* sp. indet. 30 db
- Viviparus cf. acerosus* (BOURGIGNAT) 3 db + 1 töredék
- Viviparus cf. böckhi* (HALAVÁTS) 4 db + 2 töredék
- Neumayria crassitesta* (BRÖMME) 38 db + 484 operculum
- Bithynia tentaculata* (LINNÉ) 11 db operculum
- Bithynia leachi* (SHEPPARD) 6 db operculum
- Lithoglyphus naticoides* (C. PFEIFFER) 5 db
- Prososthenia* sp. indet. 2 db
- Fagotia acicularis* (FÉRUSSAC) 28 db
- Fagotia esperi* (FÉRUSSAC) 5 db
- Stagnicola palustris* (MÜLLER) 1 db
- Radix peregra* (MÜLLER) 3 db
- Gyraulus cf. albus* (MÜLLER) 2 db
- Pupilla cf. muscorum* (LINNÉ) 1 db
- Vallonia costata* (MÜLLER) 5 db
- Chondrula tridens* (MÜLLER) 2 db
- Limacidae indet. 3 db
- Helicopsis striata* (MÜLLER) 9 db + 1 töredék
- Perforatella incrinata* (MÜLLER) 1 db

A kislángi Mollusca fauna a revízió eredményeként tehát 10 fajjal gyarapodott, ugyanakkor azonban a korábbi lista 13 faját a lelőhely anyagából törölni kellett. Az így 31 taxont számláló leletgyűjtes természetesen a környék korabeli faunájának csupán kis részét jelenti. Különösen áll ez a szárazföldi csigákra, ahol az öt faj csak szórványleletként értékelhető.

Mindezek ellenére a kislángi Mollusca anyag önmagában is rétegtani jelentőséggel bír. Megtalálhatók benne ugyanis azok a kihalt (*Fisidium clessini*, *Viviparus cf. böckhi*, *Neumayria crassitesta*, *Prososthenia* sp.), illetve ma is élő,

* A helyszínen észlelt faj, gyűjteményi példánya nincs

de a pleisztocénnek csak meghatározott szakaszaiban mutatkozó fajok (*Theodoxus prevostianus*, *Fagotia acicularis*, *F. esperi*), amelyek alapján a bezáró üledék korát az alsó-pleisztocéntól a középső-pleisztocén alsó részéig terjedő szakaszon belül lehet rögzíteni (1. malakológiai fázis: KROLOPP 1973b). A pontosabb korbesorolás lehetőségét biztosító fajok hiányoznak, így a faunának a kérdéses időtartamon belüli rétegtani helye malakológiai adatok alapján nem jelölhető ki. Néhány faj példányainak morfológiai sajátosságai azonban arra utalnak, hogy alsó-pleisztocén Mollusca faunáink faj alatti taxonokra kiterjedő további vizsgálata nyomán a későbbi pontosabb korbesorolás lehetségesé válhat.

A kislángi fauna REMÉNYI (1954) által megrajzolt ökológiai rekonstrukcióját is módosítani kell. A vízi fauna a revízió után ugyanis túlnyomó többségben folyóvízi, vagy folyóvízben is megélő fajok egyedekből áll. Az állóvízre jellemző néhány alak (a *Pisidium* fajok egy része, *Radix peregra*, *Gyraulus* cf. *albus*) igen kis egyedszámban szerepel, jelezve, hogy eredeti biotópjuk nem az üledék lerakódásának helyén volt. A REMÉNYI (1954) által megfigyelt kagylóhéj-felhalmozódások nem a mélyedésekben hosszabb-rövidebb ideig meggyűlő vízzel („önálló élettér”), hanem inkább a nagyobb tavak és folyók partjain látható kagylóturzásokkal magyarázhatók.

A kislángi Mollusca fauna így jellegzetes folyóvízi együttes, amelyben alárendelt mennyiségben állóvízi és szárazföldi puhatestűek héjai is előfordulnak.

IRODALOM

- KRETZOI M. 1954: Jelentés a kislángi kalabriai (villafrankai) fauna feltárásáról. [Bericht über die kalabrische (villafrankische) Fauna von Kisláng, Kom. Fejér.] — Földt. Int. Évi Jel. 1953-ról, 1. pp. 213–238. (239–265).
- KRETZOI M. 1969: A magyarországi quarter és pliocén szárazföldi biosztratigráfiájának vázlatja. [Sketch of the Late Cenozoic (Pliocene and Quaternary) terrestrial stratigraphy of Hungary.] — Földr. Közl. 17. (93) 3. pp. 179–198. (198–204.)
- KRETZOI M. — KROLOPP E. 1977: Alsópleisztocén végi puhatestű és gerinces fauna a kőrös-hegyi téglagyár (Balatonföldvár) feltárásából. [Mollusken- und Wirbeltierfauna aus dem Aufschluss der Kőröshegyer Ziegelfabrik (Balatonföldvár) aus dem ausgehenden Altpleistozän.] — Földt. Int. Évi. Jel. 1975-ről, pp. 369–380. (381–382.)
- KROLOPP E. 1973a: Faunengeschichtliche Bedeutung der altpleistozänen Molluskenfauna von Ungarn. — *Malacologia*, 9. 1. pp. 111–119.
- KROLOPP E. 1973b: Quaternary malacology in Hungary. (Negyedkori malakológia Magyarországon.) — *Földr. Közl.* 21. (97) 2. pp. 161–166. (167–171.)
- KROLOPP E. 1977: Angaben zur Entfaltung der mitteleuropäischen fluviatilen Molluskenfauna. — *Malacologia*, 16. 1. pp. 149–153.
- REMÉNYI K. A. 1954: A kislángi ősemmlős lelőhely. (Der fossile Säugetier-Fundort von Kisláng.) — *Földt. Közl.* 84. pp. 376–387. (388.)

MOLLUSC FAUNA OF QUATERNARY STRATOTYPES
IN HUNGARY

Kisláng

by

E. KROLOPP

The stratotype of the Kislangian Substage is exposed in gravel pits amid the houses of the village Kisláng, W Hungary. The palaeontological record of the fossils recovered from the fluvial sequence was given first in a preliminary report, by K. A. REMÉNYI (1954) and then, in detail, by M. KRETZOI (1954). On the basis of the vertebrate fauna of the locality KRETZOI described a new stratigraphic unit of the Lower Pleistocene (the faunal substage of Kisláng = Kislangian; KRETZOI 1969). He proposed to substitute this term for the name of the upper substage (Arnium) of the Villányian (= Upper Villafranchian).

The mollusc material recovered from the locality between 1950 and 1953 was determined by K. A. REMÉNYI and L. SOÓS. The summarized faunal list was published by KRETZOI (1954) (see in the Hungarian text).

To revise the material, almost completely available in the Museum of the Institute, was justified not only by its importance (stratotypical fauna), but also by the great quantity of Lower Pleistocene molluscs sampled and deposited in the Collection since the first processing of the material. Namely, with the study of the newly deposited material it has become possible to determine even fragments more exactly and to emend erroneous former determinations. The final reason for the revision has been the impossibility of new sampling on the locality, so that the mollusc fauna of the stratotype is represented solely by the material of this earlier samplings.

The taxonomic and quantitative data of the redetermined malacological material are given in the Hungarian text.

As a result of the revision 10 more species have been added to the mollusc fauna of Kisláng, but at the same time 13 species of the earlier list have had to be discarded. Naturally, the resulting assemblage of finds comprising a total of 31 taxa constitutes only a small fraction of the contemporaneous fauna of the Kisláng region. This holds particularly true for the terrestrial gastropods, of which the five species known can be considered merely as sporadic finds.

Notwithstanding the above, the mollusc material of Kisláng is, in se, of stratigraphic significance. It includes species, both extinct (*Pisidium clessini*, *Viviparus* cf. *böckhi*, *Neumayria crassitesta*, *Prososthenia* sp.) and now-living, but occurring only in definite parts of the Pleistocene (*Theodoxus prevostianus*, *Fagotia acicularis*, *F. esperi*), which allow us to state that the age of the enclosing sediment is somewhere between the Lower Pleistocene and the lower part of the Middle Pleistocene (see malacological phase No. 1, KROLOPP 1973b). However, for lack of index species the exact stratigraphic position of the fauna within the given span of time malacologically cannot be fixed. Further studies of the Lower Pleistocene mollusc faunas in a detail encompassing taxa below the species rank are hoped to solve even this problem in the years to come.

In the light of the revision the fauna of Kisláng appears to consist dominantly of fluviatile species or forms enduring fluvial environments. Forms characteristic of standing water (some of the *Pisidium* species, *Radix peregra*, *Gyraulus* cf. *albus*) figure in very small number, indicating their original biotope to have been different from the site of deposition of the fluviatile sediment. The accumulations of shells observed by REMÉNYI (1954) are explainable by a mechanism responsible for the development of shell-bars produced by wave action on the shores of major lakes and rivers rather than by supposing ephemeral water pools developed in minor sags of the land surface ("independent biotope").

Thus the mollusc fauna of Kisláng is a typical fluviatile assemblage in which shells of both lacustrine and terrestrial molluscs are also represented in subordinate numbers.